

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Demografske i etničke promjene u BiH

Emirhafizović, Mirza; Zolić, Hasan; Cvitković, Ivan; Kukić, Slavo; Popov Momčinović, Zlatiborka ...

Cvitković, Ivan

2019

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/91049e4c-8321-4750-a2e9-ab1acb63d685>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

**OBRAZOVANOST STANOVNIŠTVA
U BOSNI I HERCEGOVINI**
*Bosna i Hercegovina između najviše stope nepismenosti
i najnižeg nivoa obrazovanosti*

Adila Pašalić Kreso

Apstrakt

Pismenost je jedna od osnovnih pretpostavki razvoja svakog pojedinca i svakog društva. Podaci koji nam dolaze iz pregleda i analiza međunarodnih organizacija poput UN-a, UNESCO-a, OECD-a, EU ukazuju na zakonitost obrnute proporcionalnosti: što je niži obuhvat djece i mladih obrazovanjem, i što je stopa pismenosti stanovništva niža, to je stopa nezaposlenosti i ukupne nerazvijenosti društva veća. Višestruko je potvrđena tijesna povezanost između ekonomskog i socio-kulturnog razvoja i obrazovanja, ukazivanjem na vezu između prosječno dostignutog nivoa obrazovanosti koje stanovništvo jedne zemlje posjeduje i zapošljivosti, produktivnosti, ukupnog standarda i sl. Obrazovan se pojedinac svojim znanjem znatno uspješnije snalazi u intenzivnim promjenama koje donose društvene, ekonomske, kulturne, naučne, informacijsko-tehnološke, migracijske i sve druge promjene savremenog života. Statistički pokazatelji nedvojbeno ukazuju na logiku da što je viši nivo obrazovanja to je niža stopa nezaposlenosti i niži postotak onih koji se teško snalaze u društvenim tokovima i promjenama. Analiziranje statističkih podataka vezanih za obrazovanje i obrazovanost stanovništva u jednoj zemlji doprinosi jasnijoj spoznaji ukupnih društvenih mogućnosti i određivanju glavnih strateških ciljeva razvoja humanog kapitala. Ovaj rad zasnovan na proučavanju i obradi statističkih pokazatelja dobivenih nakon objavljenih rezultata popisa stanovništva BiH¹ polovinom 2016. godine teži da predstavi realnu sliku obrazovanosti stanovništva u BiH i ukaže na najvažnije prednosti na koje se treba oslanjati u razvojnim projektima, ali i moguće nedostatke i probleme koje treba ubrzanije otklanjati. Rad će vjerovatno pomoći da se sagleda pozicija naše zemlje u relaciji sa susjednim zemljama kao i u odnosu prema razvijenim i nerazvijenim zemljama Evrope i svijeta.

Ključne riječi: pismenost/nepismenost, poimanje pismenosti u 21. stoljeću, obrazovanje, nivo obrazovanosti.

¹ Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini, 2013, Rezultati popisa, Agencija za statistiku BiH, juni 2016. (u daljem tekstu Popis 2013)

Stara i nova (ne)pismenost

Progresivni dio čovječanstva se već od polovine prošlog stoljeća udružuje oko visokog vrednovanja pismenosti i opismenjavanja u kojima vidi temelje ljudskog postojanja. Stoga je pismenost nakon Drugog svjetskog rata nedvojbeno proglašena osnovnim ljudskim pravom, a obrazovanost jedinim ispravnim putem za izgradnju svjetskog mira. Tako je Opća deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. godine priznala pravo na obrazovanje, a time svakako i pravo na pismenost. Nešto kasnije donesene deklaracije bile su još eksplicitnije. U Deklaraciji iz Persepolisa (1975) je navedeno da: Pismenost nije sama sebi svrha. Ona je temeljno ljudsko pravo, a Hamburška deklaracija (1997) je pismenost, koja u širem smislu obuhvaća znanje i vještine koje su potrebne svima u svijetu brzih promjena, proglasila za osnovno ljudsko pravo.

Pojam pismenosti često se tretira kao općepoznati pojam koji nije potrebno definirati. Međutim, pri prvom pokušaju preciznijeg određenja lako se uočava kako je to kompleksan fenomen koji se tiče podjednako čovjeka, pojedinca, ali i zajednice i društva u cjelini, pa čak i cijelog čovječanstva. To je problem i pojam koji sa različitih disciplinarnih stajališta može donijeti vrlo različita određenja. Iz svega proizlazi da preciziranje pojma pismenosti, posebno pismenosti današnjice nije nimalo lagan zadatak. Za osnovno polazište ovoga rada neka nam posluži nekoliko definicija pismenosti iz pedagoških i psiholoških rječnika.

Prema *Enciklopedijskom rječniku pedagogije*² pojam *pismenost* se upotrebljava u tri značenja:

1. *Osnovna pismenost* označava stečenu vještinu čitanja i pisanja, a stiče se u našim uvjetima u prvom razredu osnovne škole. Ljudi koji nisu stekli ovu vještinu su *analfabete*. Oni odrasli koji su naučili čitati štampana slova, a nisu naučili pisati su *polu-analfabete*.
2. Izrazom *pismenost* najčešće određujemo sposobnost ljudi da svoje misli, doživljaje i osjećanja izraze pisanim jezikom, tj. da ih umiju napisati pravilno u stvarnom, jezičkom, stilskom, gramatičkom i pravopisnom pogledu. Ovako shvaćena pismenost naziva se još i *kulturom pismenog izražavanja*.
3. Pojam pismenost se ponekad upotrebljava u mnogo širem značenju kao sinonim za opće obrazovanje, za opću kulturu, za erudiciju. U ovom slučaju pismenim se naziva onaj pojedinac čiji pisani radovi osim obične pismenosti odražavaju piščevo veliko i solidno obrazovanje.

Nerijetko kažemo za nekoga ko u pisanju pravi veće gramatičke, stilske ili pravopisne greške da je „nepismen“ ili „polupismen“ iako zna čitati i pisati sva slova (str. 678–679).

² *Enciklopedijski rječnik pedagogije*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1963.

U *Obuhvatnom rečniku psiholoških i psihoanalitičkih pojmova*³ pod pojmom pismenost podrazumijeva se: „Sposobnost za čitanje ili pisanje, ili opštenje pomoću pisanja“ (str. 369).

*Dictionary of Education*⁴ daje dvije definicije pismenosti: „Osnovna sposobnost čitanja i pisanja“, a u širem značenju „sposobnost čitanja i pisanja na nivou prosječnog učenika četvrtog razreda škole“ (str. 323).

Do polovine prošlog vijeka međunarodne organizacije koje su se borile za masovno opismenjavanje na globalnom nivou pod pismošću su podrazumijevale osnovno savladavanje vještina čitanja i pisanja. Taj osnovni koncept pismenosti je, nešto kasnije, promijenjen *Preporukom UNESCO-a*⁵ iz 1978. godine u kojoj se uz osnovnu pismenost dodaje i *funkcionalna pismenost* kao jedna od etapa i rezultata procesa opismenjivanja. Ovim je samo za neko vrijeme okončano mnoštvo rasprava o funkcionalnoj pismenosti vođenih od 60-tih godina iz kojih je nastao čitav spektar određenja i definicija nove vrste pismenosti. Iz *Preporuke* zaključujemo da je „funkcionalno pismena ona osoba koja može učestvovati u svim aktivnostima u kojima je potrebna pismenost za uspješno funkcioniranje u okruženju i zajednici, koja ga podstiče da dalje koristi čitanje, pisanje i računanje za svoj vlastiti razvoj i napredak zajednice“. Međutim, ovako široko data definicija funkcionalne pismenosti nije zadovoljila niti spriječila mnoge institucije i pojedince da se upuštaju u rasprave i nove pokušaje definiranja značenja i obuhvata funkcionalne pismenosti.

Problem jasnijeg određenja i definiranja funkcionalne (ne)pismenosti i dalje je aktuelan u svim državama svijeta, iako traje već više od pola stoljeća. Zapravo, posebna pozornost toj vrsti (ne)pismenosti počela se posvećivati još u šezdesetim godinama dvadesetog stoljeća, nakon što je kod vojnika u SAD-u⁶, alfabetski pismenih, ustanovljena nesposobnost razumijevanja pisanih uputa za rukovanje oružjem.

Zemlje Evropske unije stalno prate i pridaju veliki značaj podizanju elementarne pismenosti do nivoa funkcionalne pismenosti. Istraživanje u Nizo-

³ Inđić i Inđić (1972): *Obuhvatni rečnik psiholoških i psihoanalitičkih pojmova*, Savremena administracija Beograd

⁴ Good, C.V.: *Dictionary of Education*, McGraw-Hill Book Company, New York, Toronto, London, 1959.

⁵ UNESCO: Revised Recommendation concerning the International Standardization of Educational Statistics, November 1978.

(http://portal.unesco.org/en/ev.php-RL_ID=13136&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html)

⁶ Vidjeti: www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/functional-literacy

zemskoj⁷ 2016. godine pokazalo je da oko 1,3 miliona stanovnika ima nizak nivo funkcionalne pismenosti, a to je u pravilu povezano sa siromaštvom i socijalnom ovisnošću. Drugo istraživanje pokazalo je da 9 % populacije Francuske nije znalo ispuniti novčanu uplatnicu ili ček, nisu razumjeli uputu na receptu za lijek, niti kako ispuniti malo složeniji formular. I neki drugi uvidi u stanje obrazovanosti pokazuju da svaki peti Evropljanin mlađi od 15 godina, a slično je i s odraslima, ima teškoća u čitanju i pisanju, zbog čega teško pronalaze posao⁸. Stoga je u zemljama EU postavljen cilj da se do 2020. smanji udio učenika s teškoćama u čitanju i razumijevanju pročitano, matematičari i znanosti na manje od 15 %.

Krajem 20. i početkom 21. vijeka na svjetsku scenu stupila je još jedna nova pismenost, zapravo potreba za informatičkim opismenjavanjem, za osposobljavanjem za nove forme komunikacije putem interneta i mobilne telefonije, koja se jako brzo mijenja, razvija i širi. Stoga svaki pokušaj definiranja funkcionalne pismenosti završava se otvaranjem procesa definiranja prije nego dolaženja do jedne konačne definicije.

Različiti dokumenti međunarodnih organizacija, te brojne stručne i ekspertske rasprave, kako odrediti pismenost nasuprot nepismenosti, tokom više od 50 godina, ukazuju na veliku raznovrsnost pristupa, polazišta i rezultata. Naučnici koji se bave ovim pitanjima podržani od UNESCO-a sve su složeniji u tome da stalno nastaju nove vrste pismenosti koje nameću nove tehnologije i ubrzane promjene savremenog života. Komparativnim uvidom u sve brojniju literaturu posvećenu problemu pismenosti/nepismenosti i analizom sadržaja moguće je doći do niza „novih“ određenja ili vrsta pismenosti. U strategijama i obrazovnim programima razvijenijih zemalja se pored čitanja, pisanja i računanje, govori o potrebi informacijske i digitalne pismenosti, zatim o komunikacijskoj, medijskoj, građanskoj, kulturnoj, pravnoj, finansijskoj, ekološkoj, poduzetničkoj, potrošačkoj itd.

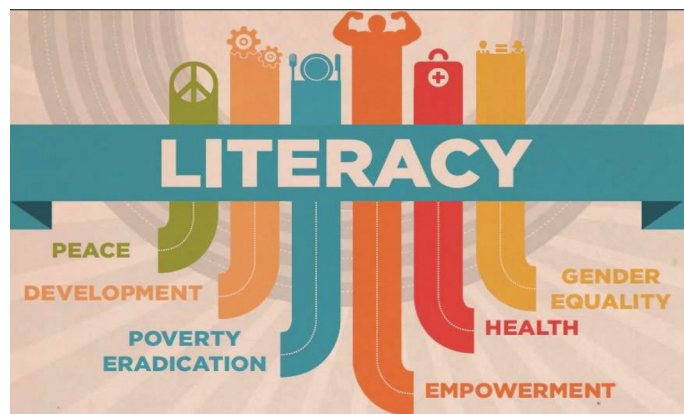
Kad se razmatra poimanje pismenosti u nerazvijenim zemljama, onda se pored elementarne pismenosti mladi i odrasli upućuju u područje očuvanja zdravlja, zdrave prehrane, prava djeteta i prava žena, u rješavanje problema svakodnevnog života i druga praktična umijeća.

Izvještaj EFA iz 2006. donosi novo shvaćanje funkcionalne ‘pismenosti 21. stoljeća’ koje, uz ‘tradicionalni’ pojam pismenosti – vještine pisanja, čitanja i (ponegdje) računanja, razumijeva osposobljenost za čitanje s razumije-

⁷ On the relationship between functional illiteracy and poverty, (<https://ec.europa.eu/epale/hr/node/24456>)

⁸ EUROPE 2012 TOGETHER AGAINST FUNCTIONAL ILLITERACY, Facts, Information and Solutions (http://www.grundbildung-und-beruf.info/et_dynamic/page_files/267_datei.pdf?1334836254)

vanjem, vještine komuniciranja, znanje stranih jezika i korištenja savremene informacijske i komunikacijske tehnologije, koje omogućavaju kvalitetno razumijevanje prirodnih i društvenih zbivanja, kulturnu pismenost, osposobljenost za rješavanje problema iz svakodnevnog života, vještine i spremnosti za timski rad, emocionalna pismenost, prihvaćanje drugih i drugačijih te osposobljenost za trajno učenje.⁹

Jedan od UNESCO plakata povodom 50. godišnjice obilježavanja Svjetskog dana pismenosti ¹⁰ 8. septembra 2016, na kom su istaknuta područja nove pismenosti

Što se tiče EU i OECD zemalja program PISA¹¹ (*Programme for International Student Assessment*) trojako definira funkcionalnu pismenost prvenstveno misleći na mlade, odnosno školsku populaciju. *Čitalačku pismenost* definira kao “sposobnost razumijevanja, upotrebe te evaluacije pisanoga teksta u svrhu ostvarivanja učenikovih vlastitih ciljeva, razvoja njegovog znanja i potencijala kao i razvoja sposobnosti za učinkovito sudjelovanje u društvu”. *Matematičku pismenost* definira kao “sposobnost identificiranja i razumijevanja matematičkih problema, kao i sposobnost donošenja naučno utemeljenih procjena o ulozi koju matematika ima u sadašnjem i budućem životu pojedinca kao konstruktivnoga, svjesnoga i refleksivnoga građanina”. *Pismenost u prirodnim naukama* definira kao “sposobnost upotrebe znanja,

⁹ UNESCO (2006), *Education for All Global Monitoring Report*, Chapter 6, Understanding of Literacy,

(http://www.unesco.org/education/GMR2006/full/chapt6_eng.pdf)

¹⁰ Međunarodni dan pismenosti (International Literacy Day) UNESCO-ova je inicijativa prihvaćena na Svjetskoj konferenciji ministara obrazovanja o iskorjenjivanju nepismenosti u septembru 1965. godine u Teheranu. Obilježava se od 1966. godine.

¹¹ OECD/UNESCO Institute for Statistics (2003), *Literacy Skills for the World of Tomorrow*, OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264102873-en>

prepoznavanja problema i donošenja zaključaka na osnovi naučnih dokaza u svrhu razumijevanja i donošenja odluka o prirodi i ljudskom djelovanju unutar nje.” (str.17–21)

Kako se redefiniranje pismenosti pomaklo – od jednostavnog skupa tehničkih vještina, do ljudskih resursa, vještina za privredni rast, za društvene, kulturne i političke promjene, to su i međunarodne organizacije priznale šire razumijevanje pismenosti, koje obuhvata pismenost u praksi, cjeloživotno učenje, usmeno izražavanje i informacijsku i tehnologijsku pismenost. Tako pismenost više nije isključivo shvaćena kao transformacija pojedinca nego kao kontekstualna i društvena promjena. Ovakva šira shvatanja pismenosti pružaju mogućnost za dalja istraživanja, inovacije i napredak u razvoju efikasnih programa pismenosti za sve. Pismena društva danas omogućavaju besplatnu razmjenu informacija baziranih na tekstu i time stvaraju niz mogućnosti za cjeloživotno učenje.

Po svemu izgleda da samo pojedinci koji su spremni da svoju elementarnu pismenost svakodnevno razvijaju praćenjem novina u ovom ubrzanom svijetu mogu ostati i opstati u tokovima nove pismenosti, tj. njegovati i obogaćivati vlastitu funkcionalnu pismenost.

Uprkos svim ovim raspravama danas još uvijek oko 80 % zemalja definiira pismenost kao sposobnost čitanja i/ili pisanja jednostavnih izjava na nacionalnom ili maternjem jeziku. I mi se nalazimo u skupini tih zemalja, isto kao i zemlje iz okruženja, budući da je u Popisima stanovništva nama susjednih zemalja prihvaćena najjednostavnija definicija pismenosti/nepismenosti. Tako je u *Metodološkim objašnjenjima* koja se nalaze na početku POPISA¹² iz 2013. godine navedeno da su podaci o pismenosti prikupljeni za lica starosti 10 i više godina koja su bez ikakvog obrazovanja ili sa nepotpunim osnovnim obrazovanjem. “Pismenom se smatra osoba koja može s razumijevanjem pročitati i napisati izjavu o svom svakidašnjem životu, u suprotnom osoba je nepismena”(str. 14). Uvažavanjem navedenog kriterija vršena je analiza statističkih pokazatelja o obrazovanju prezentiranih u Popisu 2013.

Analiza nepismenosti u BiH

Kako je na prethodnim stranicama ukratko predstavljeno da se nepismenost tj. pismenost u javnosti različito poima i definiira, pored jasnih određenja u UNESCO-vim i EU dokumentima, i to ne samo u našoj zemlji nego i u susjednim zemljama, to je i naša javnost sve do objavljivanja posljednjeg popisa (2016) različito obavještavana o brojevima i procentima nepismenih stanovnika u BiH. Oslanjajući se na podatak iz prethodno provedenog popisa 1991.

¹² POPIS 2013. (str.14)

godine da je BiH ima 9,9 % nepismenih, taj procenat je u pojedinim analizama i medijskim člancima povećavan do dvostrukog iznosa, a u nekim drugim pak dvostruko smanjivan. Tako se u jednom članku¹³ iz 2016. nekoliko mjeseci prije nego što će biti objavljeni zvanični rezultati Popisa iz 2013. godine navodi da “prema neslužbenim podacima, koji su dobiveni na osnovu procjene, u BiH ima 15 % nepismenog stanovništva”. Dalje u istom tekstu autor navodi da se taj podatak odnosi samo na elementarnu pismenost, poznavanje svih slova, pisanje i čitanje bilo na latinici ili na ćirilici, mada su podaci o tzv. funkcionalnoj pismenosti koja bi trebala podrazumijevati završenu osnovnu školu još alarmantniji i da taj “kriterij ne ispunjava trećina stanovnika bosanskohercegovačkih gradova, kao i nevjerovatnih 70 posto stanovništva u seoskim sredinama.” U ovom tekstu ima i drugih alarmantnih i zabrinjavajućih podataka od onih dobivenih iz Agencije za statistiku da ima svega 0,9 posto nepismenih do podataka misije OESC-a da je u seoskim područjima skoro 48 % žena i 25 % muškaraca nepismeno i da nemaju završeno osnovno obrazovanje.

U jednom drugom tekstu objavljenom znatno ranije u nedjeljniku DANI¹⁴ također se navodi niz podataka baziranih na procjenama i često međusobno kontradiktornih i zbunjujućih.

U tekstu *Pismenost nije samo poznavanje slova*¹⁵ objavljenom na portalu Aljazeera Balkans autor piše: „Sposobnost čitanja i pisanja slova danas je samo početak, a već se tako daleko ide da se govori i o računalnoj (ne)pismenosti, odnosno da čovjek nije baš pismen ako se ne zna služiti računalom kako bi mogao komunicirati sa svijetom“. Isti autor nešto kasnije u tekstu kritikuje „računalnu tehnologiju“ koja nas čini nepismenim u osnovnom smislu izostavljanjem „pisanja velikog slova na početku rečenice i u osobnim imenima ili izostavljanjem interpunkcijskih i dijakritičkih znakova (nerazlikovanje „č“ i „ć““ i tome sl. Savremeno čovječanstvo se na jednoj strani u najsiromašnijim zemljama bori za osvajanje elementarne pismenosti dok se u razvijenim zemljama tehnologija ubrzano širi u sva područja života čime, zaključuje autor, sve više osiromašuje umjesto da obogaćuje njihovu elementarnu pismenost.

Ovi tekstovi nisu navedeni da bi se kritikovali autori niti njihovi tekstovi, jer su oni bili odraz stanja u zemlji i zapravo paradigma svih situacija i poku-

¹³ Zelenika, P.: *Alarmantno: u BiH sada nepismenih više nego prije rata*, Večernji list. (<http://www.vecernji.ba/alarmantno-u-bih-sada-nepismenih-vise-nego-prije-rata-1057007>)

¹⁴ Mulić-Bušatlija, S.: *Afrika u Evropi* (<https://www.bhdani.ba/portal/arhiva-67-281/270/t27011.shtml>)

¹⁵ Filipović, M.: *Pismenost nije samo poznavanje slova*, Aljazeera Balkans. (<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/pismenost-nije-samo-poznavanje-slova>)

šaja da se dođe bilo kako do podataka u dugom periodu u kom su nas vlasti ostavile bez popisa stanovništva i bez realnih podataka.

Čak u posljednjem strateškom dokumentu koji se tiče obrazovanja u BiH, *Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja, 2008–2015*, kada se daje slika obrazovanosti stanovništva navodi se sljedeće: "Prema rezultatima posljednjeg popisa stanovništva u Bosni i Hercegovini, koji je proveden 1991. godine, nepismeno je bilo 9,9 posto stanovništva. Podaci iz Ankete o životnom standardu (UNDP 2001. godine) govore da je oko 5 posto stanovnika Bosne i Hercegovine nepismeno. U ovom trenutku, dakle, nema pouzdanih podataka o pismenosti stanovništva u Bosni i Hercegovini" (str. 2). Najčešći razlog za to je, pored pomanjkanja preciznih podataka, različito definiranje pismenosti/nepismenosti o čemu je već bilo govora.

Popis iz 2013. godine objavljen sredinom 2016. godine je konačno dao potpune podatke i barem za neko vrijeme odgodio nagađanja, proizvoljne cifre i nezvanične procjene. Popis zvanično navodi podatak da u BiH ima gotovo 90.000 nepismenih stanovnika ili 2,82 % u skladu s definiranjem nepismenosti kako je to navedeno u metodološkim objašnjenjima Popisa. Izračunavanje stope nepismenosti jedne zemlje još uvijek ne govori dovoljno o stvarnom stanju obrazovanosti njenog stanovništva ukoliko se ne poveže sa rodnim i starosnim karakteristikama stanovništva te sa prosječno dostignutim nivoima obrazovanja.

Tabela 1. Nepismeno stanovništvo staro 10 i više godina prema spolu, nivo BiH, FBiH, RS i BD¹⁶

Teritorij	Spol	Ukupno	Nepismeni		Bez odgovora
			Broj	Procenat	
Area	Sex	Total	Illiterate		Without answer
			Number	Percentage	
BOSNA I HERCEGOVINA BOSNIA AND HERZEGOVINA	Uk./Tot.	3.180.115	89.794	2,82	33.184
	M/M	1.551.947	12.237	0,79	11.834
	Ž/F	1.628.168	77.557	4,76	21.350
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA	Uk./Tot.	1.988.325	52.227	2,63	20.784
	M/M	969.343	6.823	0,70	7.389
	Ž/F	1.018.982	45.404	4,46	13.395
REPUBLIKA SRPSKA REPUBLIC OF SRPSKA	Uk./Tot.	1.116.751	35.442	3,17	11.229
	M/M	545.767	5.050	0,93	3.980
	Ž/F	570.984	30.392	5,32	7.249
BRČKO DISTRIKT BOSNE I HERCEGOVINE BRČKO DISTRICT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA	Uk./Tot.	75.039	2.125	2,83	1.171
	M/M	36.837	364	0,99	465
	Ž/F	38.202	1.761	4,61	706

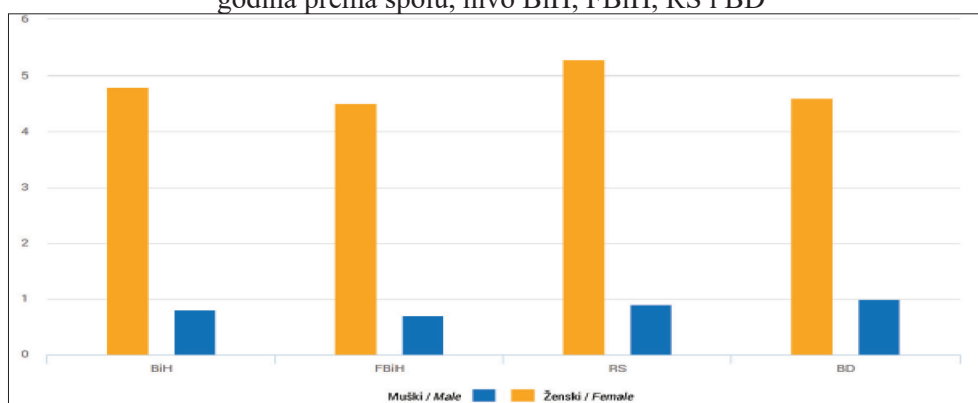
¹⁶ POPIS 2013. (str. 138)

Prema podacima datim u Tabeli 1. Bosna i Hercegovina je u 2013. godini od navedenih 2,82 % (ili ukupno 89.794) stanovništva imala znatno veći postotak nepismenih žena 4,76 (77.557), nego muškaraca 0,79 (12.237). Iako su razlike među entitetima relativno male, najviše nepismenih ima u RS-u, gdje ukupna stopa nepismenosti iznosi 3,17 %, sa sličnom proporcijom između nepismenih muškaraca 0,93 i nepismenih žena 5,32 kao što je to slučaj na nivou cijele države. Najnižu ukupnu stopu nepismenih ima Federacija BiH sa 2,63, od čega 0,70 % muškaraca i 4,46 % nepismenih žena. Brčko distrikt pokazuje sličnu sliku kao prosjek nepismenosti na nivou države, uz najveći udio nepismenih muškaraca u BiH 0,99 %.

Nivo države i nivoi entiteta te Distrikta Brčko pokazuju da su žene u pravilu 5–6 puta više nepismenije nego muškarci što se može lako zapaziti i iz totalnih brojeva.

Grafikon koji slijedi to još jasnije ilustrira.

Grafikon 1. Nepismeno stanovništvo staro 10 i više godina prema spolu, nivo BiH, FBiH, RS i BD¹⁷

Nepismenost među ženama u RS značajno premašuje 5 % dok je u ostalim entitetima BiH ispod 5 %. Nepismenost među muškim dijelom stanovništva u RS-u je značajnija nego u FBiH i BiH u cjelini, dok je nešto viša u Brčko distriktu nego u RS. Pregledom ranijih Popisa¹⁸ u kojima su kako je navedeno u uvodnom dijelu *Definicije, objašnjenja i napomene*, primijenjeni isti indikatori za nepismenosti stanovništva starijeg od 10 godina, BiH je napravila značajan određeni napredak u posljednje tri decenije u smanjivanju broja nepismenih uprkos ratnim razaranja i drugim nedaćama u kojima se našla od 1992. godine. Tokom proteklih 40 godina nepismenost u BiH je smanjena za

¹⁷ POPIS 2013 (str. 138)

¹⁸ Stanovništvo, uporedni podaci, 1971, 1981. i 1991. Statistički bilten 265.

oko 8 puta, a od posljednjeg popisa za oko 3,5 puta, budući da je 1991. u BiH bilo 9,9 % nepismenog stanovništva, a 2013. 2,82 %.

Tabela 2. Nepismeno stanovništvo u BiH starije od 10 godina prema popisima iz 1971, 1981, 1991. i 2013.

Godina Popisa	BiH	Ukupno %	Muškarci %	Žene %
1971	2,897.941	23,2	10,5	35,1
1981	3,383.159	14,5	5,5	23,3
1991	3,697.232	9,9	3,4	16,4
2013	3,180.115	2,8	0,79	4,76

I dalje BiH s 2,82 % ima najveću stopu nepismenih, među zemljama okruženja, dok Srbija ima 1,96, Crna Gora 1,50, a Hrvatska 0,80¹⁹ %.

Što se tiče stope pismenosti/nepismenosti u Albaniji podaci, do kojih se može doći, nisu najsigurniji, ali ipak omogućavaju određenu komparabilnost. Prema INDEX MUNDI Country Comparison – Literacy²⁰ iz 2014. godine Albanija je imala 96,5 % pismenih, a Bosna i Hercegovina 98,0 % isto kao i Srbija, dok je Crna Gora imala 98,5 %. Prema ovom izvoru BiH bi sa 2 % nepismenih bila na boljoj poziciji od Rumunije sa 97,7; Španije 97,7; Makedonije 97,4; Grčke sa 97,3 i Albanije sa 96,8 %.

Drugi izvor: WORLD BY MAP, Literacy rates of the countries of the world²¹ iz 2015. godine navodi da BiH ima stopu pismenosti 98,5 %, što je opet pozicionira ispred Bugarske sa 98,4 %; Srbije i Španije sa 98,1 %; Makedonije sa 97,8 %, Grčke sa 97,7 % i Albanije 97,6 %. Uvažavajući podatke naše Agencije za statistiku BiH bi se nalazila na pretposljednem mjestu prema INDEX MUNDI, a na posljednjem mjestu u Evropi prema WORLD BY MAP.

U svakom slučaju, bilo da se BiH nalazi na posljednjem ili pretposljednem mjestu u Evropi, ne radi se o značajnoj razlici među zemljama koje su pri dnu evropske ljestvice. Ovi podaci treba da budu opominjući za kreatore obrazovne politike koji treba da posvete više pažnje kategoriji nepismenih stanovnika, naročito u krajevima gdje je stopa nepismenih visoka i zabrinjavajuća.

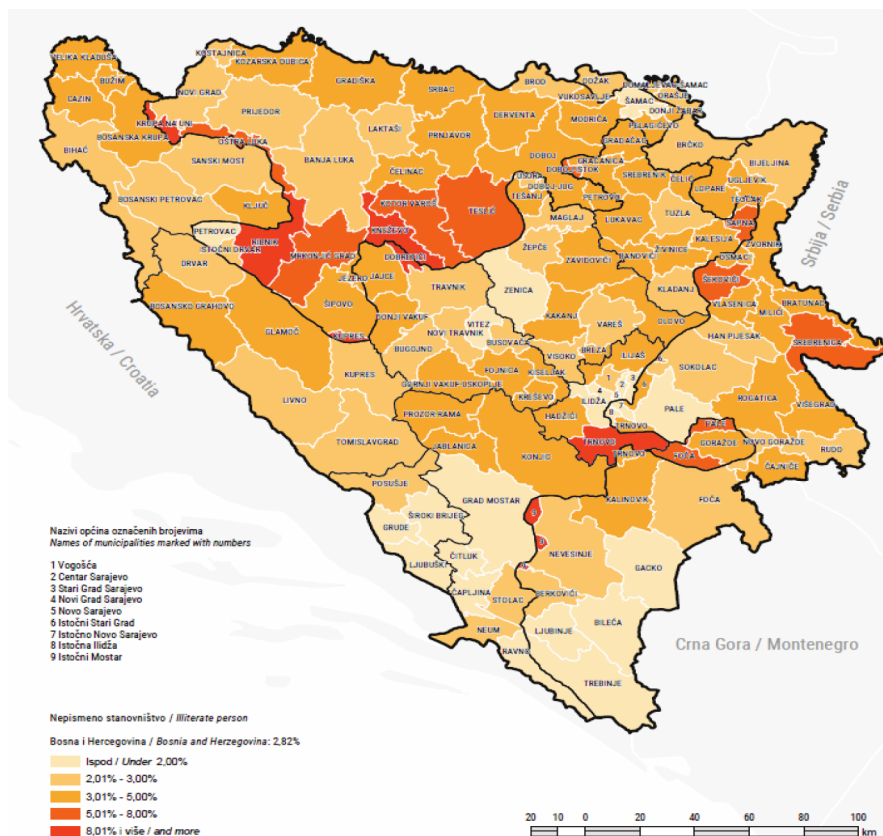
To će biti jasnije nakon pregleda karte BiH na kojoj su u bojama predstavljeni krajevi i regije sa najviše i najmanje nepismenog stanovništva. Iza toga slijedi i tabela na kojoj su predstavljeni kantoni prema stopi nepismenog stanovništva u odnosu na ukupnu populaciju.

¹⁹ Da je nepismenost zaista teško rješiv problem pokazuje primjer R Hrvatske kojoj je uz sva nastojanja trebalo 10 godina da nepismenost sa 1,8 smanji na 0,8 %.

²⁰ <https://www.indexmundi.com/g/r.aspx?v=39>

²¹ <http://world.bymap.org/LiteracyRates.html>

Ilustracija 1. Nepismeno stanovništvo, po općinama, 2013.²²
 Udio nepismenih osoba starih 10 i više godina u ukupnom stanovništvu

Zbirni procenti nepismenih pokazuju relativno male razlike na nivou države i među entitetima, ali su varijacije među kantonima i općinama daleko veće što se jasno uočava iz priložene karte BiH (Ilustracija 1.).

Na Tabeli 3, koja slijedi, dati su podaci o nepismenosti stanovništva u pojedinim kantonima tako da je za svaki kanton naveden ukupni broj i postotak nepismenih stanovnika, a potom posebno ukupni broj i postotak nepismenih muškaraca i broj i postotak nepismenih žena.

²² POPIS 2013 (str. 151)

Tabela 3. NEPISMENO STANOVNIŠTVO STARO 10 I VIŠE GODINA PREMA SPOLU, nivo kantona u FBiH²³

Teritorij	Spol	Ukupno	Nepismeni		Bez odgovora
			Broj	Procenat	
Area	Sex	Total	Illiterate		Without answer
			Number	Percentage	
UNSKO-SANSKI KANTON	Uk./Tot.	242.679	8.284	3,41	2.787
	M/M	119.619	1.201	1,00	1.024
	Ž/F	123.066	7.083	5,76	1.763
POSAVSKI KANTON	Uk./Tot.	39.884	929	2,33	598
	M/M	19.979	168	0,84	242
	Ž/F	19.905	761	3,82	356
TUZLANSKI KANTON	Uk./Tot.	399.251	13.711	3,43	3.766
	M/M	193.825	1.722	0,89	1.309
	Ž/F	205.426	11.989	5,84	2.457
ZENIČKO DOBOJSKI KANTON	Uk./Tot.	324.917	8.535	2,63	2.764
	M/M	160.505	1.077	0,67	895
	Ž/F	164.412	7.458	4,54	1.869
BOSANSKO-PODRINJSKI KANTON	Uk./Tot.	21.678	810	3,74	161
	M/M	10.516	89	0,85	48
	Ž/F	11.162	721	6,46	113
SREDNJOBOSANSKI KANTON	Uk./Tot.	227.416	6.747	2,97	3.978
	M/M	113.184	916	0,81	1.490
	Ž/F	114.232	5.831	5,10	2.488
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON	Uk./Tot.	200.424	3.704	1,85	2.562
	M/M	97.999	466	0,48	932
	Ž/F	102.425	3.238	3,16	1.630
ZAPADNOHERCEGOVAČKI KANTON	Uk./Tot.	84.362	1.426	1,69	1.209
	M/M	41.853	196	0,47	474
	Ž/F	42.509	1.230	2,87	735
KANTON SARAJEVO	Uk./Tot.	370.879	6.306	1,70	2.003
	M/M	173.305	748	0,43	571
	Ž/F	197.574	5.558	2,81	1.432
KANTON 10	Uk./Tot.	76.835	1.775	2,31	956
	M/M	38.564	240	0,62	404
	Ž/F	38.271	1.535	4,01	552

Među kantonima FBiH najveći postotak nepismenih ima Bosansko-podrinjski kanton sa 3,74 %, zatim Tuzlanski kanton sa 3,43 % nepismenih i

²³ POPIS 2013 (str. 139)

Unsko-sanski kanton sa 3,41 %. Najmanje nepismenih imaju kantoni Hercegovачko-neretvanski sa 1,69 % i Sarajevski sa 1,70 %.

Analiziranjem stanja nepismenosti stanovništva po općinama zapažaju se vrlo velike razlike između 142 općine u BiH. Pregled po općinama pokazuje da je najveći broj nepismenih u mjestima udaljenim od većih kulturnih i obrazovnih centara, kao i život u planinskim krajevima, u nepovoljnim klimatskim uvjetima, neriješen prijevoz za učenike i sl. imaju utjecaja na nižu stopu pohađanja škole i uključivanja u obrazovne programe.

Tabela 4. Rang-lista općina sa najvećim brojem nepismenih u BiH

Rang Ukupno	Teritorija	Ukupno %	Muškarci %	Žene %	Rang Žene
	BiH	2.82	0.79	4.76	
1.	KUPRES	28.32	18.12	39.42	1.
2.	KNEŽEVO	10.92	1.70	18.91	2.
3.	TRNOVO FBiH	10.34	3.29	18.47	3.
4.	KRUPA NA UNI	9.72	2.61	18.25	4.
5.	DOBRETIĆI	8.35	0.76	17.48	5.
6.	RIBNIK	8.26	2.57	15.55	6.
7.	ISTOČNI MOSTAR	8.12	2.51	13.92	7.
8.	OŠTRA LUKA	7.70	2.43	13.35	8.
9.	PALE FBiH	7.50	2.91	12.08	9.
10.	ŠEKOVIĆI	7.00	2.67	11.32	10.

Na Tabeli 4 data je rang-lista općina s najvećom ukupnom stopom nepismenog stanovništva i s najvećom stopom nepismenih žena. Prema oba kriterijuma rang je isti. Najveću stopu nepismenih ima Kupres sa 28,32 % nepismenih osoba, zatim Kneževo sa 10,92 %, Trnovo FBiH sa 10,34 %, Krupa na Uni sa 9,72 %, Dobretići sa 8,35 % itd. Poražavajuća je činjenica da u općini Kupres ima gotovo 40 % nepismenih žena.

Pored ovih još uvijek značajan broj općina ima oko 5 % nepismenog stanovništva, tako da treba da zabrinjava i stanje nepismenosti u općinama: Kotor Varoš sa 5,96 % nepismenih, Teslić sa 5,75 %, Mrkonjić Grad sa 5,53 %, Sapna sa 5,67 %, općina Doboј Istok sa 5,51 %, Srebrenica sa 5,32 %, Foča FBiH sa 5,12 %, itd. Iako se ovdje radi o populaciji starijoj od 50 godina nije poznato da su poduzimane neke značajnije sistemski organizirane aktivnosti opismenjavanja.

Kada se ovi podaci uporede sa stopom nepismenih iz Popisa 1991. godine uočava se nevjerovatan podatak da je općina Kupres za razliku od svih drugih općina drastično nazadovala u pogledu pismenosti stanovništva.

Tabela 5. Stope nepismenost u općinama Kupres i Trnovo prema popisima: 1971, 1981, 1991. i 2013.

Godina popisa	Teritorija	Ukupno %	Muškarci %	Žene %
2013*)	BiH	2,82	0,79	4,76
1971	KUPRES	31,9	17,7	45,0
1981		22,6	11,0	34,0
1991		15,4	6,4	24,5
2013*)		28,32	18,12	39,42
1971	TRNOVO	32,7	16,4	48,3
1981		26,6	13,5	39,5
1991		19,7	7,5	31,5
2013*)		10,34	3,29	18,47

*) Podaci iz Popisa 2013. godine predstavljeni su sa dvije decimalne za razliku od ranijih popisa

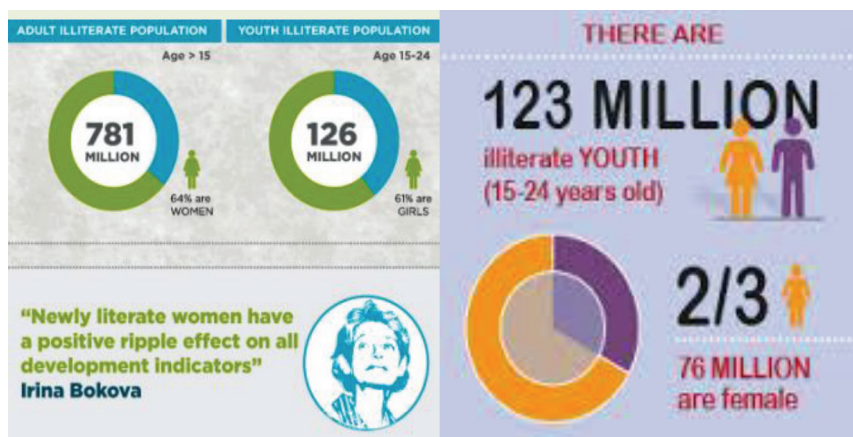
Prema popisu iz 1991. godine u Kupresu je bilo ukupno 15,4 % nepismenih od čega muških 6,4 % i žena 24,5 %. Prema tim podacima 1991. godine bila je daleko povoljnija situacija što se tiče pismenosti/nepismenosti nego danas. Današnji podaci pokazuju značajno nazadovanje ove općine i sličniji su popisu iz 1971. godine kada je bilo ukupno 31,9 % nepismenih, muškaraca 17,7 % i žena 45,0 %, nego popisu iz 1981. godine kada je postignut izvjestan napredak u opismenjavanju, pa je ukupna stopa nepismenih iznosila 22,6 % muškaraca 11,0 % i žena 34,0 %. Objašnjenje za ovo vjerovatno se nalazi u demografskim kretanjima, migracijama i ekonomskoj zaostalosti, te starosnoj strukturi stanovništva ove općine u kojoj dominiraju starije generacije (55+). Trnovo također ne pokazuje značajniji trend opadanja stope nepismenih, kako je to bio slučaj kod nekih drugih općina u BiH, pri čemu naročito pada u oči nepismenost žena. Svaka peta žena je nepismena ili oko 20 %.

Zapaža se značajna razlika pismenosti/nepismenosti između hercegovačkih i bosanskih općina u korist hercegovačkih. U Hercegovini postotak nepismenih osoba u skoro svim općinama ne prelazi preko 1,5 do 2 %, dok bosanske općine (kad se iz zbira izuzmu sarajevske općine) uglavnom imaju preko 3,5 ili 4,5 % nepismenog stanovništva. Nepismenost žena u hercegovačkim općinama je svuda niža od 3 % i znatno ispod prosjeka BiH (4,76 %) kako je to vidljivo na Tabeli 6, dok je nepismenost žena u bosanskim općinama u pravilu 3–4 puta veća od prosjeka BiH, a u Kupresu čak 9 puta (Tabela 5).

Posebnim plakatima UNESCO svake godine podsjeća zemlje na intenzivniju brigu oko opismenjavanja, a posebno opismenjavanja žena. Da bi se motivirale vlasti, a i same žene za učenje i školovanje, UNESCO u svojim

proklamacijama, brošurama, plakatima i lecima redovno ističe slogan: „*Ako obrazuješ dječaka, obrazuješ pojedinca, ako obrazuješ djevojčicu, obrazuješ porodicu i cijelu naciju*”.

Ilustracija 2. UNESCO plakati koji skreću pažnju na nepismenost žena

Utvrđeno je da se školovanjem djevojčice povećava vjerovatnoća da će se i njena djeca školovati. U svakom slučaju investiranje u školovanje djevojčica, investira se u budućnost nacije. Iskustva stečena kroz aktivnosti UNESCO-a potvrđuju da se školovanjem djevojčica i mladih žena smanjuje: smrtnosti novorođenčadi, smrtnosti majki, smanjuje demografska eksplozija, dječiji brakovi, porodično i seksualno nasilje, a povećava se uključenost u društvene tokove, borbenost za pravedne ciljeve i ukupni socio-ekonomski napredak. Ilustracija koja slijedi sadrži poruku predsjednice UNESCO-a Irine Bokove: “*Novoopismena žena ima pozitivan uticaj poput talasa na sve indikatore razvoja.*”

U tabeli 6 dat je pregled općina sa najmanjim brojem nepismenih u BiH. Čak je i procenat nepismenih žena u ovim općinama daleko niži od prosjeka BiH.

Grad s najmanje nepismenih u BiH je Trebinje u kome je prema popisu stanovništva 0,91 % nepismenih od čega muškarci svega 0,24 % a žene 1,53 %. Slijedi Čitluk sa 1,16 % i Mostar sa 1,20 % nepismenog stanovništva. I ostale hercegovačke općine imaju daleko manje nepismenih nego općine u Bosni i manje nego što je to u prosjeku u BiH. Tako je nepismenost u Ljubuškom 1,43 %, Ljubinju 1,55 %, Bileći 1,46 %, Čapljini 1,44 %, Gacku 1,39 %, Grudama 1,68 %, Ravnom 1,28 %, Širokom Brijegu 1,71 % itd. Nešto veći

prosijek imaju općine Konjic, Jablanica, Nevesinje, Neum i Stolac čiji postotak nepismenih prelazi 2 %.

Tabela 6. Rang-lista općina sa najmanjim brojem nepismenih

Rang Ukupno	Teritorija	Ukupno %	Muškarci %	Žene %	Rang Žene
	BiH	2.82	0.79	4.76	
1.	TREBINJE	0.91	0.24	1.53	1.
2.	ČITLUK	1.16	0.28	2.01	2.
3.	GRAD MOSTAR	1.20	0.30	2.03	3.
4.	RAVNO	1.28	0.33	2.29	4.
5.	GACKO	1.39	0.27	2.54	7.
6.	LJUBUŠKI	1.43	0.39	2.45	5.
7.	ČAPLJINA	1.44	0.40	2.46	6.
8.	LJUBINJE	1.55	0.31	2.76	8.
9.	GRUDE	1.68	0.54	2.80	9.
10.	ŠIROKI BRIJEG	1.71	0.42	2.96	10.

Tabela 7. Općine sa najmanjim brojem nepismenih prema popisu 2013. i trend od 1971.

Godina popisa	Teritorija	Ukupno %	Muškarci %	Žene %
2013	BiH	2.82	0.79	4.76
1971	TREBINJE	20,9	6,6	33,0
1981		11,1	2,5	18,9
1991		6,4	1,4	11,0
2013		0.91	0.24	1.53
1971	ČITLUK	24,7	7,3	39,1
1981		18,3	4,0	30,5
1991		9,3	1,4	16,5
2013		1.16	0.28	2.01
1971	ČAPLJINA	19,1	5,4	31,1
1981		12,7	3,1	21,7
1991		7,5	1,4	13,4
2013		1.20	0.30	2.03

Raniji popisi do 1991. pokazuju da su i hercegovačke općine imale značajan postotak nepismenih stanovnika i da smanjena stopa nepismenih na po-

sljedgej popisu 2013. nije samo puki nastavak ‘tradicije’ opismenjavanja koja je dominirala u hercegovačkim općinama. Za razliku od brojnih drugih općina u BiH ovdje je zapažen značajniji iskorak u smanjivanju stope nepismenih, posebno među ženama i povećanje obuhvata djece obaveznom školom. Praksu i aktivnosti koje su tome doprinijeli trebalo bi prenijeti i na niz drugih općina u BiH.

Kada analiziramo ukupnu stopu nepismenosti stanovništva BiH, koja je ovdje tabelarno i procentualno prikazana, vidimo da visok postotak nepismenih imaju upravo oni dijelovi BiH koji istovremeno zaostaju u ekonomskom razvoju. Iako prema nekim podacima koji prikazuju starosnu strukturu nepismenih (samo za FBiH, a ne za cijelu BiH) vidimo da generacije mlađe od 55 imaju stopu nepismenosti nižu od 1 % i da cijela slika pismenosti/nepismenosti nije i ne mora biti u cjelini zabrinjavajuća, ipak moraju se uzeti u obzir još neke vrste pismenosti koje zahtijeva savremeni način života i rada. Dok se BiH bori za elementarno opismenjavanje i pohađanje obavezne osnovne škole, dotle razvijeni svijet ide naprijed, a nas ostavlja po strani ili vraća u nazad ukoliko ne prihvatimo nove koncepte pismenosti.

Ako se sjetimo rasprava o funkcionalnoj pismenosti, o čemu je bilo govora na prvim stranicama ovoga teksta, onda moramo pogledati kakvo je stanje u BiH s obzirom na stvaranje pretpostavki za viši i kvalitetniji nivo pismenosti. On najmanje podrazumijeva završavanje osnovnog, elementarnog i obaveznog nivoa školovanja uz informatičko opismenjavanje. Dok mi još uvijek definiramo pismenost kao elementarno poznavanje slova i najjednostavnije računanje u nekim zemljama svijeta (Japan, Singapur)²⁴ govori se o nepismenosti ukoliko osoba nije završila elementarno obavezno obrazovanje, a danas sve češće i ukoliko ne posjeduje kompjutersku pismenost. Sve zemlje svijeta propisuju za svoje stanovnike osnovnu/elementarnu školsku obavezu u trajanju najmanje od 5 godina (UNESCO propis za nerazvijene i zemlje u razvoju), dok danas sve više zemalja određuje obaveznim 10 do 12 godina školovanja. U BiH osnovnoškolsko obrazovanje traje 9 godina i uvedeno je na teritoriji cijele BiH od 2009/10. godine, umjesto ranijih 8 godina obaveznog školovanja, ali se još uvijek teško ostvaruje kao 100-postotna obaveza.

Pregledom podataka iz Popisa 2013. Pokušat ćemo ovdje predstaviti stanovništvo koje nije uspjelo pohađati ili je pohađalo samo određeni broj godina osnovnu školu i nije uspjelo završiti prema zakonu obavezno školovanje. Ako saberemo sve koji su bez ijednog razreda škole i one sa nepotpunom osnovnom školom, a stariji od 15 godina dobit ćemo prema određenim međunarodnim kriterijima *funkcionalno nepismeno stanovništvo*. U BiH, prema

²⁴ uis.unesco.org/en/topic/literacy

posljednjem Popisu, bez ikakvog obrazovanja ima 146.078, a sa nepotpunim osnovnim obrazovanjem 274.036 što je ukupno 420.144 starijih od 15 godina bez završene osnovne škole. Ti podaci nam govore da stopa stanovništva koje nema završenu osnovnoškolsku obavezu, bilo osmogodišnju ili devetogodišnju iznosi 14,1 %. Svaki sedmi stanovnik BiH nije ispunio svoju zakonsku obavezu za stjecanjem elementarnog obrazovanja, niti je iskoristio svoje ustavno pravo na obrazovanje. Tek sa osnovnom školom postoje dobre pretpostavke da se razvije funkcionalna pismenost²⁵ mada praksa pokazuje da neke osobe mogu dostići funkcionalnu pismenost već nakon elementarnog opismenjavanja ukoliko su spremne za cjeloživotno učenje i formalno i neformalno usavršavanje ili ukoliko ih životne prilike prisile na to (migracije, izbjeglištvo, novo radno mjesto i sl.).

Obrazovanost stanovništva BiH

Posljednji popis stanovništva iz 2013. godine²⁶ pokazuje da građani BiH stari 15 i više godina, njih 2,987.440 učestvuju ili ne učestvuju u pojedinim nivoima obrazovanja prema sljedećem obuhvatu:

- bez ikakvog obrazovanja je 146.078 ili 4.9 %;
- nepotpuno osnovno obrazovanje ima 274.036 ili 9.2 %;
- sa završenom osnovnom školom ima 640.726 ili 21.4 %;
- srednjoškolsko obrazovanje²⁷ i specijalizaciju poslije srednje škole ima 1,546.774 ili 51.8 %;
- višu školu ili prvi stepen fakulteta ima 94.204 ili 3,1 %;
- visoku školu/fakultet/akademiju ili univerzitetima 285.622 ili 9,6 % stanovnika BiH.

Na zbirnoj Tabeli 8. data je slika obrazovanosti stanovništva prema završenim nivoima školovanja ukupno i po entitetima i Brčko distriktu, a potom posebno prema rodnoj/spolnoj pripadnosti.

²⁵ Savremeni eksperti obrazovanja govore već i o *integralnoj pismenosti* koja obuhvata funkcionalnu pismenost, raumijevanje pisanog teksta, informacijsku pismenost i selekciju informacija, etičku pismenost, kompjutersku i telekomunikacijsku pismenost i uspješno pismeno izražavanje.

<http://www.igi-global.com/chapter/literacy-integral-definition/13927>

²⁶ POPIS 2013. (str. 152) Srednjoškolsko obrazovanje posjeduje 51,05 % i specijalizaciju poslije srednje škole 0,72 % što se može zaokružiti na ukupno 51,8 % sa srednjom školom.

²⁷ Isto.

Tabela 8. Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi i spolu, nivo BiH, FBiH, RS i BD (totalni brojevi i procenti)

Teritorija	Pol	Ukupno	Bez ikakvog obrazovanja	Nepotpuno osnovno obrazovanje	Osnovna škola	Srednja škola i specijalizacija	Viša škola i prvi stepen fakulteta	Visoka škola / fakultet / akademija / univerzitet
BiH	Ukupno	2.987.440	146.078	274.036	640.726	1.546.774	94.204	285.622
	%	100.0	4.9	9.2	21.4	51.8	3.1	9.6
	Muški	1.453.294	24.021	83.216	274.258	882.700	51.556	137.543
	%	48.7	16.0	22.8	42.8	56.0	54.9	48.2
	Ženski	1.534.146	122.057	190.820	366.468	664.074	42.648	148.079
	%	51.3	84.0	77.2	57.2	44.0	45.1	51.8
FBiH	Ukupno	1.862.272	82.724	167.956	401.188	965.574	56.720	188.110
	%	100.0	4.4	9.0	21.6	51.8	3.0	10.2
	Muški	904.850	13.635	46.470	166.078	558.293	30.520	89.861
	%	48.6	16.5	27.7	41.4	57.8	53.8	47.8
	Ženski	957.422	69.089	121.486	235.110	407.388	26.200	98.249
	%	51.4	83.5	72.3	58.6	42.2	46.2	52.2
RS	Ukupno	1.054.733	59.838	98.904	221.416	546.921	35.542	92.012
	%	100.0	5.7	9.4	21.0	51.9	3.4	8.7
	Muški	514.018	9.655	34.105	99.975	305.276	19.969	45.038
	%	48.7	16.1	34.5	45.2	55.8	56.0	48.9
	Ženski	540.715	50.183	64.799	121.441	241.645	15.673	46.974
	%	51.3	83.9	65.5	54.8	44.2	44.0	51.1
DB	Ukupno	70.435	3.516	7.176	18.122	35.783	1.842	5.500
	%	100.0	5.5	10.2	25.7	48.7	2.6	7.8
	Muški	34.426	731	2.641	8.205	19.138	1.067	2.644
	%	48.9	20.8	36.7	45.3	55.8	57.9	48.1
	Ženski	36.009	2.785	4.535	9.917	15.141	775	2.856
	%	51.1	79.2	63.-3	54.7	44.2	42.1	51.9

Na Tabeli 8 izračunati su postoci horizontalno za svaki nivo obrazovanja i vertikalno unutar svakog pojedinog nivoa i entiteta odnos između muških i ženskih stanovnika starijih od 15 godina. Interesantan je trend koji pokazuju ovi podaci u pogledu obrazovanosti žena. Među stanovništvom starijim od 15 godina bez ikakvog obrazovanja ima 5 puta više žena nego muškaraca; sa nepotpunim osnovnim obrazovanjem žena je 3,5 puta više; s potpunom osnovnom školom kao najvišim nivoom obrazovanja žena je više nego muškaraca za 14,5 %; sa srednjom školom žene zaostaju za muškarcima za 12 %; sa višom školom žena je manje za 10 %, a s visokim obrazovanjem žena je više nego muškaraca za oko 4 %.

Najveći procenat stanovnika BiH sa 15 i više godina ima srednjoškolsko obrazovanje i specijalizaciju nakon srednjeg obrazovanja, njih 51,8 % ili

1,525.161. U ukupnom broju srednjoškolski obrazovanih ima za oko 200.000 manje žena nego muškaraca (ili 44,0 %). Žene u BiH sve do srednjeg i višeg obrazovanja značajno zaostaju za muškarcima, a potom se ta razlika smanjuje da bi na fakultetima i univerzitetima procenat žena bio za 3–4 posto veći u odnosu na muškarce.

Tabela 9. Stanovništvo staro 15 i više godina prema polu i školskoj spremi prema ranijim popisima, 1981. i 1991. god.

Godina	Ukupno	Bez školske spreme	Nezavršeno osnov. obraz. 1–3 i 4–7 raz.	Osnovno obrazov.	Srednje obrazov.	Više obrazov.	Visoko obrazov.	Nepoznato
1981. svega	2.990.135	664.557	815.317	722.192	649.410	60.000	67.159	11.500
1981. %		22.2	27.1	24.1	21.7	2.0	2.2	-
1991. svega	3.349.642	471.182	658.356	818.361	1,092.372	92.501	122.967	93.903
1991. %		14.1	19.6	24.4	32.6	2.8	3.7	-
2013. svega	2.987.440	146.078	274.036	640.726	1.546.774	94.204	285.622	33.184
2013. %		4.9	9.2	21.4	51.8	3.1	9.6	

Trend rasta stanovništva sa srednjim, višim i visokim obrazovanjem u BiH je dosta spor u odnosu na druge evropske zemlje što ukazuju mnoge studije o obrazovanju u evropskim i OECD zemljama. Kada se uporede podaci zemalja OECD koji pokazuju da su se upisne stope u srednju školu (15–19 godina) povećale u prosjeku za 10,4 postotnih bodova u razdoblju između 1995. i 2010. godine, osim Francuske koja pokazuje smanjenje od 89 na 84 % u istom periodu, sa BiH se može zaključiti da je naša zemlja uglavnom slijedila taj trend. Vidljivo je da je od 1981. godine stopa stanovništva sa srednjoškolskim obrazovanjem sa 21,7 % porasla u 1991. godini na 32,6 %, dakle za 10,9 postotnih bodova, a u periodu od 1991. do 2013, dakle za 22 godine stopa stanovništva sa srednjim obrazovanjem je porasla za gotovo 20 postotnih bodova.

Međutim, u BiH je krajnje nezadovoljavajuća stopa rasta stanovništva s diplomom višeg i visokog obrazovanja. Učešće mladih od 20 do 29 godina starosti povećalo se u zemljama OECD u prosjeku za 10,1 % između 1995. i 2010. godine, dok je rast bio najmanje 12 postotnih bodova u Češkoj, Finskoj, Grčkoj, Mađarskoj, Islandu, Koreji, Novom Zelandu, Poljskoj, Švedskoj i Turskoj. Nažalost, u BiH je u jednoj dekadi, 1981–1991, povećanje stanov-

ništva s diplomom visokog obrazovanja iznosilo svega 2,3 postotnih bodova, dok je u drugom periodu, 1991–2013, od 22 godine povećanje stanovništva s diplomom najvišeg stepena obrazovanja iznosio tek 6,2 postotnih bodova.

Posljedni popis, a i druge statistike pokazuju da se u obrazovanju žena pokazuju dva ekstrema koja drastično zaostaju iza muškaraca na nižim nivoima obrazovanja i da prednjače u najvišim nivoima obrazovanja.

Tabela 10. Učešće žena prema najvišoj završenoj školi nivo BiH, FBiH, RS i DB

Teritorija	BiH	Žene	FBiH	Žene	RS	Žene	DB	Žene
Završena škola / žene								
Bez ikakvog obrazovanja	4.9	83.6	4.4	83.5	5.7	83.9	5.0	79.2
Nepotpuno osnovno obrazovanje	9.2	69.6	9.0	72.3	9.4	65.5	10.2	63.2
Osnovna škola	21.4	57.2	21.6	58.6	21.0	54.8	25.7	54.7
Srednja škola i specijalizacija poslije srednje škole	51.2	43.3	51.8	42.2	51.9	44.2	48.7	44.2
Viša škola i prvi stepen fakulteta	3.2	45.3	3.0	46.2	3.4	44.0	2.6	42.1
Visoka škola/fakultet/ akademija/ univerzitet	9.6	51.8	10.2	52.2	8.7	51.1	7.8	51.9

Podaci o zemljama OECD-a pokazuju da djevojke u nešto većem procentu završavaju srednjoškolsko obrazovanje nego mladići, a slična je situacija i u terciarnom obrazovanju. To neki analitičari obrazovanja nazivaju *preokretom povijesnih trendova*.

Tabela 11. Obrazovanost stanovništva 15 i više godina u zemljama okruženja²⁸

Zemlja/nivo obrazovanja	BiH	Hrvatska	Srbija	Crna Gora	Slovenija	Makedonija
Osnovno obrazovanje ISCED 1+2	21,4	27,4	20,1	28,0	9,9	31,0
Srednje obrazovanje ISCED 3+4	51,8	54,8	48,9	52,0	56,2	48,8
Više i visoko obrazovanje ISCED 5+6+7+8	12,7	17,6	16,2	17,0	33,9	20,2

Uz ovaj pregled uključena je ISCED klasifikacija (International Standard Clasification of Education) koja je općeprihvaćena u Evropi i koja je usvoje-

²⁸ Za pregled i komparaciju na Tabeli 7. korišteni su podaci iz popisa za BiH, Hrvatsku, Srbiju i Crnu Goru, dok su podaci za Sloveniju i Makedoniju preuzeti sa zbirne tabele Eu i EA zemalja. *Source:* Eurostat STATISTIC EXPLAINED, Data extracted in June 2016. Vidjeti: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Educational_attainment_statistics

na Odlukom Vijeća ministara BiH 2011. godine kao Osnova kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini.²⁹

Kad se poredi obrazovanost stanovništva BiH sa drugim zemljama u okruženju, u prosjeku je na nižem nivou nego u svim ostalim zemljama. Nivo dostignutog obrazovanja odraslih često se koristi kao približna procjena ljudskog kapitala – sposobnosti kojima raspolaže populacija/stanovništvo i radna snaga jedne zemlje. Podaci o nivoima obrazovanja BH stanovništva vjerovatno su jedan od uzroka složenih ekonomskih okolnosti, a isto tako i otežanog izlaska iz krizne ekonomske situacije.

Kada se radi o stopi obrazovanih s višom ili visokom stručnom spremom – najnižu stopu tercijarnog obrazovanja ima stanovništvo BiH – 12,7 % ispred koje su za 4 –5 postotnih bodova: Hrvatska sa 16,38 %, Srbija sa 16,23 %, i Crna Gora sa 17,0 %, dok Makedonija ima skoro dvostruko više, a Slovenija skoro tri puta više visokoobrazovanog stanovništva.

Tabela 12. Stanovništvo staro 15 i više godina prema postobaveznom obrazovanju, nivo BiH i Kantona

Teritorija BiH	Srednja škola i specijalizacija %	Viša škola i prvi stepen fakulteta %	Visoka škola/ fakultet/ akademija/ univerzitet %	Ukupno više i visoko obrazovanje %	Ukupno postobavezno obrazovanje %
ISCED	3+4	5	6+7+8	5+6+7+8	3+4+5+6+7+8
BiH	51.8	3.1	9.6	12.7	64.5
USK	45.6	2.9	6.1	9.0	54.6
PK	47.2	2.7	6.7	9.4	56.6
TK	51.6	2.0	7.5	9.5	61.1
ZDK	52.7	2.3	6.9	9.2	61.9
BPK	50.7	2.5	8.9	11.4	62.1
SBK	51.5	2.5	6.4	8.9	60.4
HNK	54.7	4.1	12.6	16.7	71.4
ZHK	55.6	4.4	12.1	16.5	72.1
KS	54.0	4.2	19.1	23.3	77.3
K10	50.7	4.4	10.6	15.0	65.7

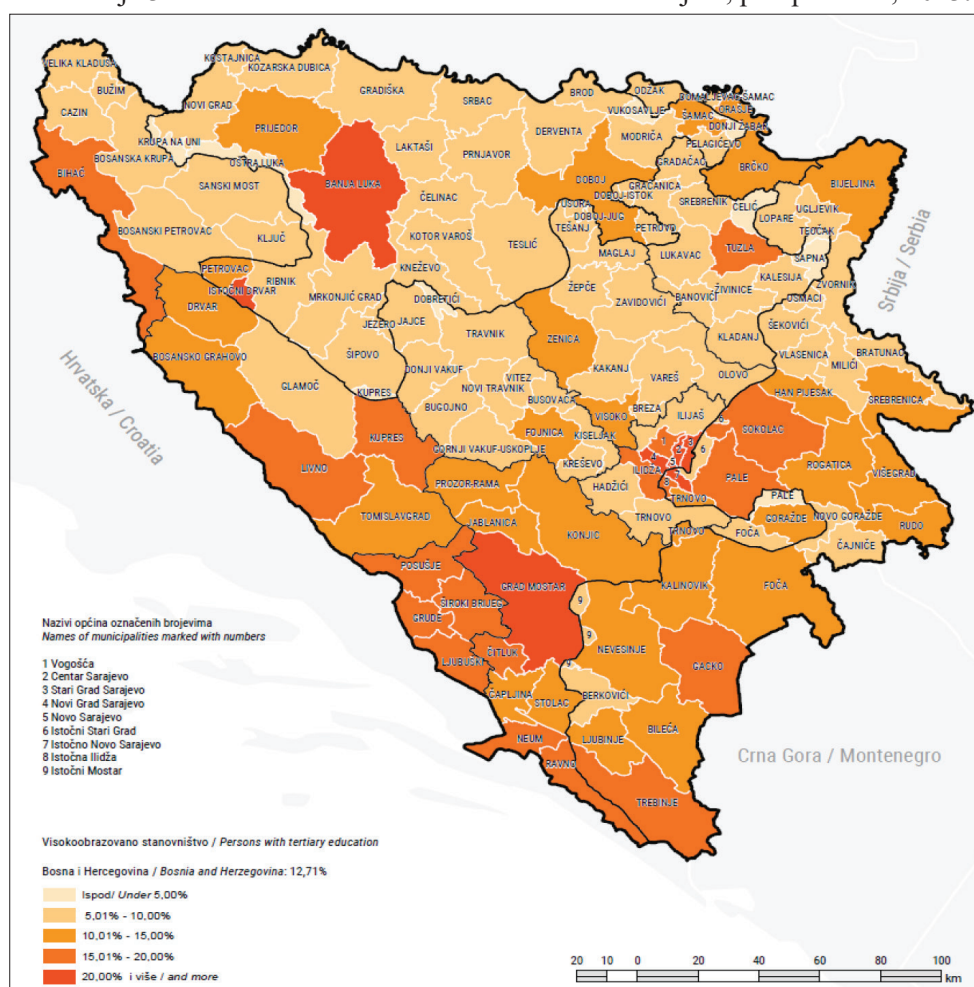
Na tabeli 12 predstavljeni su podaci o postobaveznim nivoima obrazovanja u Federaciji BiH po kantonima. Nivo dostignutog postosnovnog, tj. postobaveznog obrazovanja stanovništva starijeg od 15 godina uglavnom odražava i

²⁹ Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 31, godina XV, 25. april/travanj 2011. godine

razvijenost samog kantona. Najvišu stopu višeg i visokog obrazovanja imaju stanovnici Kantona Sarajevo koji je istovremeno i najrazvijeniji kanton u BiH i s najjačim potencijalom obrazovnih kulturnih institucija kao i najstarijim i najvećim univerzitetom u BiH.

Najnižu stopu visokoobrazovanog stanovništva imaju Srednjobosanski kanton sa 8,9 % i Unsko-sanski kanton sa 9,0 %. Najbolju strukturu visokoobrazovanog stanovništva zapažamo u Kantonu Sarajevo sa 23,3 %, a zatim u HNK 16,7 % i ZHK sa 16,5 % visoko obrazovanog stanovništva.

Ilustracija 3. Stanovništvo sa višim i visokim obrazovanjem, po općinama, 2013.

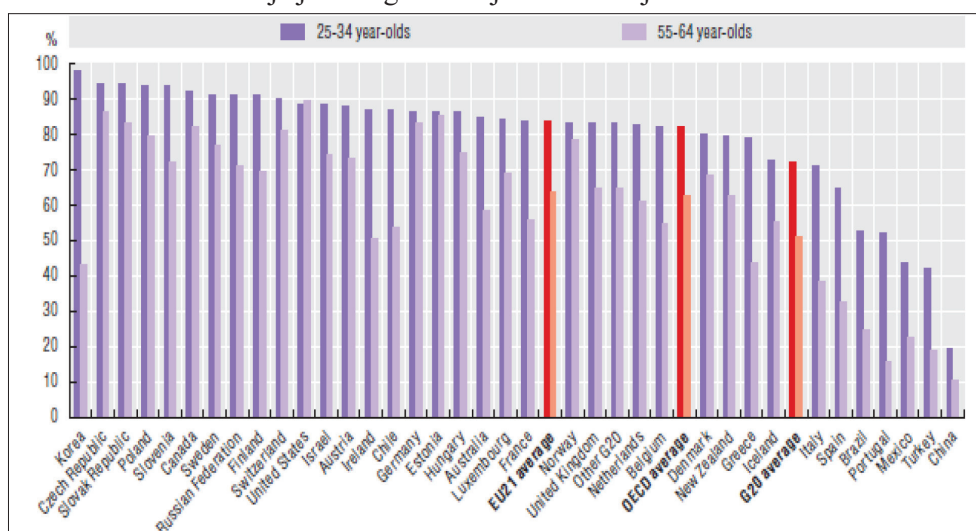

Prema ovoj karti samo najveći urbani i univerzitetski centri pokazuju da imaju više od 15 i 20 % stanovništva sa visokim obrazovanjem.

Obrazovanost stanovništva BiH u komparaciji sa OECD zemljama

Grafikon 2, koji slijedi, pokazuje postotak stanovništva OECD zemalja koji su dostigli najmanje srednje obrazovanje. Ako uporedimo prosječnu stopu dostignutog srednjoškolskog obrazovanja u zemljama OECD u 2010. godini, uočit ćemo da ovaj nivo obrazovanja ima oko 82–84 % mlađih stanovnika starosti 25–34 godine, dok starije generacije 55–64 godine stopu srednjoškolskog obrazovanja imaju u prosjeku 62–63 %.

GRAFIKON 2. Stanovništvo OECD zemalja³⁰, koje je dostiglo srednje obrazovanje u 2010.

Dekada koja je promatrana, od početka stoljeća do 2010. godine, pokazuje ekspanziju obrazovanja kod mladih koji nastoje da dostignu više nivo obrazovanja nego što su to imale prethodne generacije i posebno da u što većem procentu dostignu srednjoškolsko obrazovanje koje je već u značajnom broju EU zemalja obavezno.

Ako uporedimo prosječnu stopu dostignutog srednjeg obrazovanja u BiH (sa 51,8 %), uočljivo je zaostajanje za oko 10 % za starijim generacijama, a za oko 30 % za mlađim generacijama zemalja OECD.

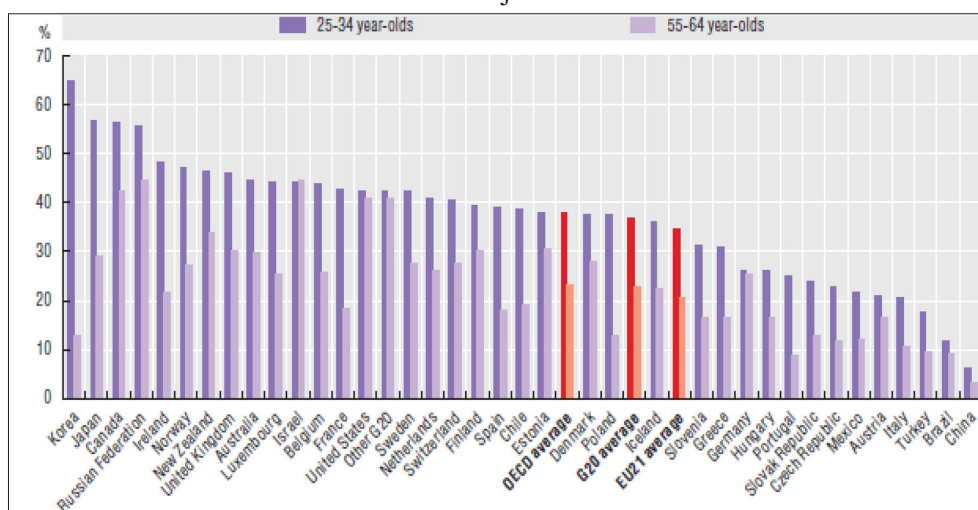
Postotak mladih koji iz srednjeg obrazovanja prelaze u više i visoko premašuje 75 % u 23 od 27 zemalja. U Finskoj, Grčkoj, Irskoj, Izraelu, Japanu,

³⁰ OECD (2012), Education at a Glance 2012: Highlights, OECD Publishing (str.13)<http://dx.doi.org/10.1787/888932664176>

Koreji, Portugalu, Sloveniji i Velikoj Britaniji postotak srednjoškolaca kreće se oko 90 %. Prosječna stopa djevojaka koje stječu diplome visokog obrazovanja je viša od one koju postižu mladići u gotovo svim OECD zemljama osim u Njemačkoj i Irskoj među evropskim zemljama.³¹ Jaz prema spolnoj pripadnosti najveći je na Islandu i Portugalu gdje se stope diplomiranja djevojaka i mladića razlikuju za 20 postotnih bodova u korist djevojaka. Druge zemlje poput Kine, Japana, Koreje i Turske imaju veoma malo ili nimalo razlika u broju studenata prema polnoj pripadnosti.

Iako je u većini OECD zemalja srednje obrazovanje dizajnirano tako da pored određene struke priprema učenike za uključivanje na univerzitet, u nekim zemljama mladići rađe biraju kraće postsrednjoškolske programe ili tzv. tercijarne programe tipa B, koji kraće traju i usmjereni su na razvoj praktičnih, tehničkih ili profesionalnih vještina. Takvi oblici terciarnog obrazovanja kod nas su gotovo izgubljeni u javnim visokoškolskim ustanovama uvođenjem Bolonjskog reformskog procesa i nije poznato u kojoj mjeri eventualno egzistiraju na privatnim visokoškolskim institucijama.

GRAFIKON 3. Stanovništvo OECD zemalja³² koje je dostiglo terciarno obrazovanje u 2010.

Grafikon 3 pokazuje procenat mladih od 25 do 34 godine i starijih od 55 do 64 godine koji su završili terciarno obrazovanje. BiH sa svojih 12,7 % stanovništva sa završenom *višom i visokom školom, fakultetom, akademijom*

³¹ Isto (str. 14-18)

³² OECD (2012), Education at a Glance 2012: Highlights, OECD Publishing (str.13)<http://dx.doi.org/10.1787/888932664176>

ili univerzitetom nalazi se daleko ispod prosjeka OECD zemalja gdje je prosječna stopa završavanja visokog obrazovanja među mladima (25–34) skoro 40 %, a prosječna stopa starijih koji posjeduju diplomu tercijarnog nivoa obrazovanja oko 23 %. Dakle BiH s prosjekom 12,7 % ukupnog stanovništva koje ima više i visoko obrazovanje gotovo dvostruko zaostaje za starijom generacijom OECD zemalja i nalazi se među evropskim zemljama približno na istom mjestu kao starije generacije samo nekoliko zemalja poput Italije, Slovačke, Češke i Poljske, a nešto je bolja od starijih generacija Turske i Portugala. Međutim, kad se radi o mlađoj populaciji ili prosjeku između mlađih i starijih generacija koje posjeduju diplome tercijarnog nivoa obrazovanja u zemljama OECD, za njima BiH zaostaje najmanje za 20 i više procenata bez obzira na starosnu dob stanovništva koje posjeduje diplomu najvišeg nivoa obrazovanja. Drugačije rečeno, u prosjeku tri puta veći postotak stanovništva OECD zemalja posjeduje diplome tercijarnog obrazovanja nego stanovništvo BiH.

U komparacijama sa pojedinačnim zemljama Evrope stanovništvo BiH u zbirnim pokazateljima ima tek minimalnu prednost u tercijarnom obrazovanju ispred starije generacije Portugala i Turske i možda u istoj ravni sa starijom generacijom Češke. Čak i novije stope upisa u posljednjoj dekadi ne obećavaju da će se BiH moći uskoro svrstati u red zemlja koje dostižu evropski prosjek u tercijarnom nivou obrazovanosti stanovništva.

Tabela 13. Studenti prema završenom tercijarnom stepenu po ISCED klasifikaciji³³ – generacije 25 godina i više

Država	Godina završavanja	Tercijarni kraći studij ISCED5	Bachelor ili ekvivalent ISCED6	Master ili ekvivalent ISCED7	Doktorat ili ekvivalent ISCED8
Albanija	2012.	-	-	12,2	0,1
BiH	2015.	-	6,7	0,7	0,1
Bugarska	2015.	-	-	24,5	-
Hrvatska	2011.	-	-	18,3	-
Crna Gora	2011.	-	19,5	-	-
Poljska	2014.	-	5,0	18,2	0,6
Slovenija	2015.	7,5	4,4	12,7	1,8
Srbija	2015.	6,4	11,7	1,5	0,4

Ovi pokazatelji predstavljeni na Tabeli 13 rječitije govore o niskom nivou obrazovanosti stanovništva BiH i nemogućnosti zemlje da lako poveća uče-

³³ Education-UIS.Stat-Unesco, Educational attainment of the population aged 25 years and older.

šće mladih u tercijarnom obrazovanju kao i da brže stane u red zemalja koji imaju mnogo veće proporcije visokoobrazovanih mlađih ljudi nego sve druge analize i objašnjenja. Zaostajanje u kontekstu ovih zemalja, koje ne spadaju u najrazvijenije EU zemlje, tako je veliko da se ne može lako i brzo prevazići. Primjeri mnogih drugih zemalja (npr. Portugala, Grčke, Španije, Irske) koje su ulagale maksimalna sredstva i snage da povećaju stope učešća mladih u tercijarnom obrazovanju, pokazuju da je to moguće tek po 1 do 1,5 % godišnje. Dok su u 2011. godini Crna Gora i Hrvatska imale 19,5 % odnosno 18,3 % mlađih stanovnika sa diplomama BA i MA i dok je Srbija u 2015. godini imala ukupno 19,6 % mlađih stanovnika s tercijarnim obrazovanjem od čega najviše onih sa stupnjem 7 prema ISCED-u, dotle je u BiH svega 7,4 % imalo diplomu 6. i 7. stupnja po ISCED-u. Dakle, BiH bi mogla, pod pretpostavkom maksimalne usmjerenosti na takav cilj, da stigne Crnu Goru i Hrvatsku za desetak godina, ali će te zemlje u međuvremenu otići dalje. O drugim komparacijama ne treba ni govoriti. Poljska, Bugarska i Slovenija su još dalje od navedenih zemalja, a čak je i Albanija imala u 2012. godini dvostruko više mlađih stanovnika (12,2 % s diplomom tercijarnog nivoa i to sa Master diplomom ili ISCED 7).

Kompjuterska pismenost u BiH

Pismenost današnjice sve se više temelji na kontekstu zahtjeva savremenog života, te postaje specifična po sadržaju i često podrazumijeva različite sposobnosti i stupnjeve ovladavanja tim sposobnostima. Današnje informacijsko doba povezuje narode, kulture, znanja i poslovanja i bez obzira na geografske različitosti, svima podjednako nameće nove društvene prakse, nove medije i nove načine kreiranja značenja, a time i nove interpretacije pismenosti. Kompjuterska pismenost postaje iz dana u dan sve važnija temeljna sposobnost.

Savremeno čovječanstvo se na jednoj strani, u najsiromašnijim zemljama, bori za osvajanje elementarne pismenosti, dotle se na drugoj strani, u razvijenim zemljama, tehnologija ubrzano širi u sva područja života. Danas je teško zamisliti elementarno opismenjenog pojedinca koji ne zna koristiti sredstva modernih tehnologija.

Kako kompjutersko opismenjavanje, tj. osposobljavanje za korištenje računarima, sve do posljednjeg popisa u BiH nije bilo sastavni dio školskih odgojno-obrazovnih programa te je važan segment u Popisu 2013. bio utvrđivanje kompjuterske pismenosti. Čovjek današnjice mora se služiti računarom i kod najjednostavnijih poslova i uglavnom se ne računa da je pismen ukoliko se ne zna služiti informacijskim tehnologijama pri svakodnevnoj komunikaciji.

Tabela 14. Kompjuterski pismeno stanovništvo staro 10 i više godina prema spolu, nivo BiH, FBiH, RS i BD

Teritorij	Spol	Ukupno	Kompjuterski pismena lica	Lica koja djelimično poznaju rad na računaru	Kompjuterski nepismena lica	Nepoznato
Area	Sex	Total				
BOSNA I HERCEGOVINA	Uk.	3.180.115	1.152.353	758.800	1.229.972	38.990
	M	1.551.947	593.012	395.395	545.075	18.465
	Ž	1.628.168	559.341	363.405	684.897	20.525
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE	Uk.	1.988.325	765.765	475.469	723.834	23.257
	M	969.343	396.058	248.143	313.947	11.195
	Ž	1.018.982	369.707	227.326	409.887	12.062
REPUBLIKA SRPSKA	Uk.	1.116.751	361.446	263.780	477.307	14.218
	M	545.767	183.942	137.065	218.232	6.528
	Ž	570.984	177.504	126.715	259.075	7.690
BRČKO DISTRIKT BOSNE I HERCEGOVINE	Uk.	75.039	25.142	19.551	28.831	1.515
	M	36.837	13.012	10.187	12.896	742
	Ž	38.202	12.130	9.364	15.935	773

Prema podacima iz Popisa 36,2 % stanovništva BiH kompjuterski je pismeno. Uvažavajući metodologiju navedenu u Popisu: *Kompjuterska pismenost se definira kao sposobnost lica da obradi tekst, izradi tabele, koristi e-mail i internet.*

Stopa onih koji su se izjasnili kao djelimično kompjuterski pismene osobe iznosi 23,9 %. *Djelimično kompjuterski pismenom osobom se smatra osoba koja zna obavljati bar jednu od navedenih aktivnosti. Osoba koja ne zna obavljati nijednu od navedenih aktivnosti smatra se kompjuterski nepismenom* (str. 14).

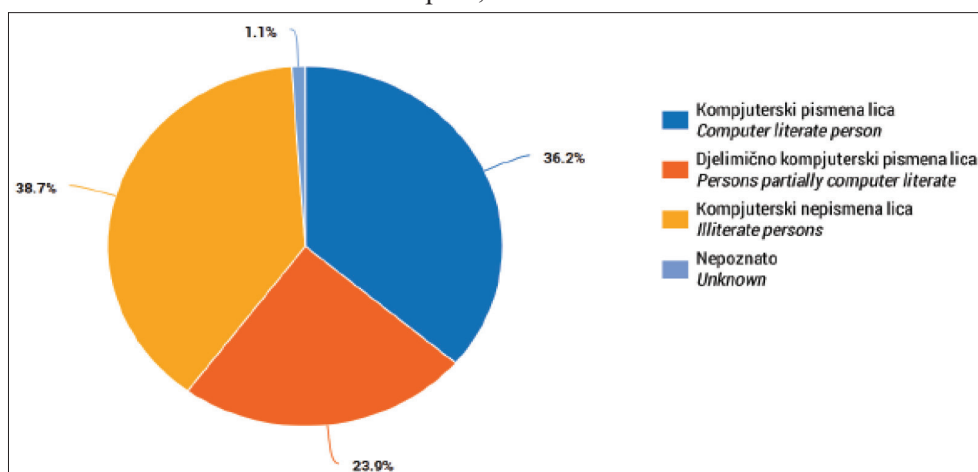
Kompjuterski nepismeno stanovništvo čini 38,7 % ukupne populacije BiH.

Na grafikonu 4 kompjuterska pismenost stanovništva BiH još je slikovitije predstavljena.

Ako se komparira FBiH, RS ili BD sa ukupnom slikom kompjuterske pismenosti/nepismenosti, u BiH nema značajnije razlike budući da je disparitet minimalan, svega 2–3 %. Naveću kompjutersku pismenost stanovništva ima FBiH, a najveću kompjutersku nepismenost ima RS.

Ako bismo htjeli da naše podatke uporedimo s razvijenim zemljama Evrope, dobili bismo vjerovatno vrlo nepovoljnu sliku kompjuterske pismenosti u BiH. Kompjuterska pismenost u razvijenim zemljama odavno je vrlo visoka i predstavlja sastavni dio svakodnevnog života rada i komuniciranja.

Grafikon 4. Stanovništvo staro 10 i više godina prema kompjuterskoj pismenosti i spolu, nivo BiH

Interesantno je ovdje navesti rezultate jednog istraživanja koje je provedeno 2012. godine u Italiji s ciljem poređenja kompjuterske pismenosti stanovništva Italije sa drugim zemljama EU. Budući da je provedeno približno u isto vrijeme kad i popis u BiH ostavlja veće mogućnost za kompariranje. Istraživanje je utvrdilo da je prosječna pismenost u EU bila dosta visoka i da prema pokazateljima 86 % stanovnika uspješno komunicira preko interneta, a da 48 % traži posao preko interneta. Prema istim podacima u EU je bilo oko 23 % kompjuterski nepismenih, za razliku od 6 % u Švedskoj. Iste godine u Italiji je bilo oko 40 % nepismenih, a u Rumuniji oko 50 %.

Kako se kompjuterska pismenost veoma brzo širi i mijenja iz dana u dan, možemo pretpostaviti da stanovništvo u BiH ne zaostaje značajno za zemljama u okruženju niti za većinom evropskih zemalja. Ono o čemu možda nedovoljno vodimo računa je da moderne tehnologije imaju i svoju negativnu stranu i da pored mnogih prednosti donose posljedice po npr. fizički razvoj mladih, da osiromašuju njihovu pismenost, njihov emocionalni i socijalni razvoj i druge osobine i karakteristike.

Zaključak

Posljednji popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini, proveden 2013. godine, a objavljen u junu 2016. godine omogućio je poslije perioda od 22 godine važne uvide u stanje obrazovanosti/neobrazovanosti stanovništva BiH. Ukupno stanje predstavljeno kroz tri veoma važna segmenta obrazovanja: nepismenost, obrazovanost po pojedinim nivoima i kompjuterska pismenost, s konkretnim pokazateljima i postocima stvaraju

nepovoljnu sliku obrazovanosti stanovništva, a ona je još teža i složenija u komparaciji sa zemljama okruženja i drugim evropskim zemljama. Slika obrazovanosti stanovništva BiH ne daje mogućnost za optimistička prognozi- ranja ubrzanijeg ekonomskog i svakog drugog društvenog razvoja i napretka.

1. Stopa nepismenosti stanovništva u BiH (2,82 %) jedna je od najviših u Evropi i svrstava BiH prema tim podacima na samo dno ljestvice evropskih zemalja. Ukoliko se uz to pribroji 14,1 % stanovništva bez ikakvog obrazova- nja ili s nepotpunom osnovnom školom dobit ćemo da oko 17 % stanovništva nema nikakve šanse da se zaposli i da radi. Dakle, svaki šesti stanovnik BiH izbjegao je zakonsku obavezu da završi osnovno obrazovanje i istovremeno nije iskoristio svoje osnovno ljudsko pravo zagarantovano Ustavom. Šanse za rad takvih pojedinaca su minimalne i svode se na poslove u vlastitim doma- ćinstvima ili nekim pomoćnim aktivnostima u poljoprivredi.

2. Kompariranja obrazovanosti stanovništva BiH sa zemljama EU i OECD otkrivaju da se radi o značajno nižem nivou od prosjeka OECD i može se uporediti tek sa nekoliko EU zemalja poput Portugala, Grčke, Češke i to samo sa starijim generacijama (55+) i njihovim dostignutim nivoima obrazova- nja. Posebno je za BiH zabrinjavajući nivo tercijarnog obrazovanja. Prema Eurostatu EU zemlje su planirale da će do 2020. godine najmanje 40 % mladih ljudi (od 20 do 29) steći diplome tercijarnog obrazovanja. Za sada već 17 EU zemalja ima ostvaren taj cilj, a stanovništvo BiH teško se može nadati da će do 2020. godine povećati stopu visokoobrazovanih za 3–5 postotnih poena.

3. Stopa kompjuterske pismenosti stanovništva BiH i razvijanje kompe- tencija koje omogućavaju mladima široku upotrebu savremenih tehnologija u svakodnevnom životu izgleda je najmanje u zaostajanju iza razvijenih zema- lja. Kako se ovaj vid obrazovanja najbrže razvija neformalnim i informalnim učenjem i samoučenjem, to nam ostavlja prostor da vjerujemo kako će ovo područje obrazovanja ići brže u korak s razvijenim svijetom, jer neće ovisiti o odlukama, planovima, organizaciji i finansiranju od strane države.

Ovaj rad je težio da, pored ostalog, sagleda poziciju naše zemlje u relaciji sa susjednim zemljama kao i u odnosu prema razvijenim i manje razvijenim zemljama Evrope i svijeta i nakon svih analiza mora se ponoviti zaključak da je ona po svim nivoima i aspektima obrazovanja nepovoljna. Uprkos neda- ćama koje su zadesile ovu zemlju u protekle dvije decenije, ona mora vidjeti jedini izlaz u progresivni svijet, u većem ulaganju u obrazovanje kao i u na- stojanju da, što je moguće prije, povećavanjem upisnih kvota, uvjeta rada i opreme, dobije kvalitetan visokoobrazovani kadar.

Popis 2013. pomogao je u sagledavanju realne slike i o vlastitoj zemlji, ali je morao biti proveden i objavljen barem 10-ak godina ranije.

Literatura

- Alibabić, Š. (1994) *Funkcionalna pismenost i samoobrazovanje*, Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta, Beograd
- Bešter, M. (2003) *Funkcionalna (ne)pismenost v Sloveniji*, Filozofski fakultet u Ljubljani, Ljubljana
- Bogdanović, S. – Matijević, M. (1990) *Nepismenost i ponovna nepismenost odraslih*, Andragoški glasnik 36 (10–12), (str. 311–328)
- Compulsory Education in Europe 2016/17, Eurydice – Facts and Figures
<https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/images/9/9c/193EN.pdf>
- Dalmau, C. Mery; Hafðís Guðjónsdóttir and Deborah Tidwell(ed.): *Taking a Fresh Look at Education, Framing Professional Learning in Education through Self-Study*, Sense Publisher, 2017 (<https://www.sensepublishers.com/media/3066-taking-a-fresh-look-at-education.pdf>)
- EACEA/Eurydice, 2012. Key Data on education in Europe 2012. Brussels: Eurydice. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5741409/978-92-9201-242-7-EN.PDF/d0dcb0da-5c52-4b33-becb-027f05e1651f>
- Education for All Global Monitoring Report 2006, Chapter 6, Understanding
- Enciklopedijski rječnik pedagogije* (1963), Matica Hrvatska, Zagreb
- EUROPE 2012 TOGETHER AGAINST FUNCTIONAL ILLITERACY, Facts, Information and Solutions(http://www.grundbildung-und-beruf.info/et_dynamic/page_files/267_datei.pdf?1334836254
- Eurostat, Statistic Explained, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Educational_attainment_statistics
- Faure, Edgar (1975) *Učiti za život*, Beograd, Stručna štampa. Filipović, M: *Pismenost nije samo poznavanje slov*, Aljazeera Balkans. (<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/pismenost-nije-samo-poznavanje-slova>)
- Good, C.V.: *Dictionary of Education*, McGraw-Hill Book Company, New York, Toronto, London, 1959.
- Ibrahimović, Namir (2015) *Primary and secondary education in Bosnia and Herzegovina (current state and recommendations for reforms)*, Initiative for Monitoring the European Integration oFBiH: ([Primary-and-secondary-education-in-Bosnia-and-Herzegovina.pdf](http://www.imeh.ba/primary-and-secondary-education-in-bosnia-and-herzegovina.pdf))
- Inglis – Inglis (1972) *Obuhvatni rečnik psiholoških i psihoanalitičkih pojmova*, Savremena administracija, Beograd
- Mulić-Bušatlija, S.: *Afrika u Evropi* (<https://www.bhdani.ba/portal/arhiva-67-281/270/t27011.shtml>)
- Izjava iz Salamanke i Okvir za akciju o uključivanju sve djece u obrazovni sistem, 1994. (http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF);
- Literacy Skills for the World of Tomorrow, OECD and UNESCO Institute for Statistics, 2003
- Mapa puta i plan aktivnosti za uključivanje BiH u EU programe za cjeloživotno učenje i mladi u akciji (do 2013. godine), Vijeće ministara Bosne i Hercegovine usvojilo na 56. sjednici 24 .07. 2008. godine.
- Nadrljanski, Đ. (2006) *Informatička pismenost i informatizacija obrazovanja*, Informatologija 39, 4, 262–266
- Napredak u realizaciji Milenijumskih razvojnih ciljeva u BiH 2013, (2014), UNDP, (http://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/library.html)

Adila Pašalić Kreso

- Odluka o usvajanju osnova kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH, br. 31, godina XV, 25. 04. 2011.
- OECD/CERI (2008) New Millennium Learners “Initial findings on the effects of digital technologies on schoolage learners” (<http://www.oecd.org/site/educeri21st/40554230.pdf>)
- OECD/UNESCO Institute for Statistics (2003), *Literacy Skills for the World of Tomorrow*, OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264102873-en>
- Opća deklaracija o pravima čovjeka, UN 1948
- PISA 2012 Results in Focus: What 15-year-olds know and what they can do with what they know (<https://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-overview.pdf>)
- PISA – THE OECD PROGRAMME FOR INTERNATIONAL STUDENT ASSESSMENT (<https://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/37474503.pdf>)
- Agencija za statistiku BiH (2016) *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013, Rezultati popisa*, Agencija za statistiku BiH(Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br.31, godina XV, 25.april/travanj 2011. godine
- Strategija Europa 2020, dostupno na: http://www.azoo.hr/images/razno/eu_hr.pdf (hrvatski prijevod)
- Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja, 2008/2015. Vijeće ministara usvojilo dokument na sjednici od 3.06.2008.godine
- Svjetski Obrazovni Forum (Education For All) održan u Dakaru, 2000. (<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121147e.pdf>)
- UNESCO (2006), Education for All Global Monitoring Report, Chapter 6, Understanding of Literacy, http://www.unesco.org/education/GMR2006/full/chapt6_eng.pdf)
- UNESCO (1978), Revised Recommendation concerning the International Standardization of Educational Statistics, November 1978. (http://portal.unesco.org/en/ev.php-RL_ID=13136&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html)
- UNESCO (1994), The Salamanka Statement and Framework on Special Needs Education. Paris: Unesco. http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF.
- UNICEF Studija o neupisivanju i napuštanju školovanja (YERP), 2011.
- Zelenika, P.: *Alarmanтно: u BiH sada nepismenih više nego prije rata*, Večernji list. (<http://www.vecernji.ba/alarmantno-u-bih-sada-nepismenih-vise-nego-prije-rata-1057007>)